

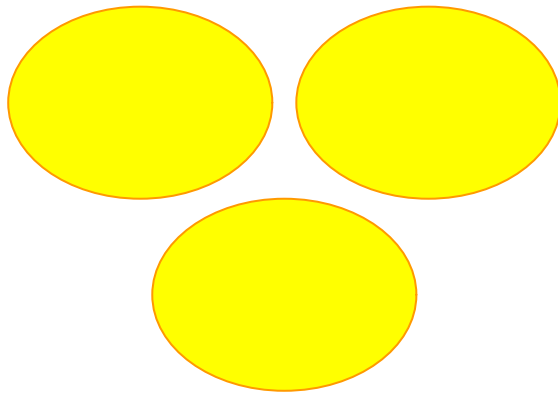
LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

Komparativ socialpolitik SOL 061

Höstterminen 2004

PANTBANKENS ROLL I DEN SVENSKA VÄLFÄRDSSTATEN

Författare: Helena Norlén, Lotta Olsson

Handledare: Torbjörn Hjort

Abstract

Our purpose with this study was to look at the pawnbrokers role in the Swedish welfare state from the customers perspective. Our purpose was also to see how the customers used the loan. We wondered why people used the pawnbroker's and how the pawnbroker's could be understood as a providing alternative related to the three spheres state, market and family? Above looking at previous science we also did three interviews with people who worked at a pawnshop, a budgetadvisor and a smaller investigation with customers of a pawnshop.

We came to the conclusion that the customer needed the money from the loan to buy food in many cases, according to the investigation we did with the customers. According to the employees the customers needed the money for different things, such as paying the bills or unexpected expenses. We found out that most of the customers was in debt and didn't have an wage-earning. The majority of the customers had their main income from the state sphere. We came to the conclusion that many customers used the pawnshop as to provide alternatives in the market sphere when they bought something that wasn't subsidized from the welfare system.

Innehållsförteckning	sida
Förord.....	5
1. Inledning.....	6
1.1 Problemformulering.....	6
1.2 Syfte.....	7
1.3 Frågeställningar.....	7
1.4 Metod och urval.....	7
1.5 Källkritik och resultatets tillförlitlighet.....	10
1.6 Fortsatt framställning.....	12
2. Teoretisk referensram.....	12
3. Bakgrundsinformation och tidigare forskning.....	14
3.1 Bakgrundsinformation.....	14
3.1.1 Historia.....	15
3.1.2 Hur går det till att panta	16
3.1.3 Misstanke om stöldgods.....	18
3.1.4 Övrig lagstiftning.....	18
3.2 Tidigare forskning.....	19
3.2.1 SOU 1994:61.....	19
3.2.2 Avhandlingen ”Pantlån”.....	21
3.2.3 Konsumtionsforskning.....	21
4. Resultat.....	23
4.1 Resultatet av intervjuerna.....	23
4.1.1 Intervjuerna med pantbankerna.....	23

4.1.2 Intervju med budgetrådgivare.....	27
4.2 Enkätundersökning.....	28
5. Analys.....	30
5.1 Varför vänder människor sig till pantbanken?.....	30
5.2 Pantbankens roll i den svenska välfärdsstaten.....	31
5.3 Pantbanken som försörjningsalternativ (stat, marknad, familj).....	33
5.4 Avslutande diskussion.....	34
6. Källförteckning.....	36
Bilaga 1 Enkätundersökning om pantbanken.....	38
Bilaga 2 Redovisning av svaren på enkätundersökning om pantbanken....	41
Bilaga 3 Intervjumall till personal på pantbanken.....	43
Bilaga 4 Intervjumall till budgetrådgivningen.....	44

Förord

Vi vill inleda vår uppsats med att tacka dem som har hjälpt oss att göra den möjlig. Vi tackar därför budgetrådgivaren samt de tre arbetande på pantbankerna som vi intervjuade. Samtliga intervjuer var mycket givande.

Vi vill även rikta ett varmt tack till den person som hjälpt oss att dela ut enkäter på hennes arbetsplats trots att vi inte kunnat vara behjälpliga mer än per e-post och telefon.

Ett tack förtjänar även vår handledare Torbjörn Hjort som dämpat våra tvivel och sett möjligheterna under arbetets gång.

Omslagsbild: De tre ringarna på framsidan är den internationella pantbankssymbolen.

1. Inledning

1.1 Problemformulering

”En man kom in på Svensk Pantbelånings kontor kvart i fem en fredag eftermiddag. Handpenningen till den nyköpta bostadsrätten skulle betalas under helgen och att gå till banken skulle ta för lång tid. Mannen pantsatte sina premieobligationer, fick pengarna direkt och kunde betala handpenningen i tid.” Citatet är ett kundexempel hämtat från Svensk Pantbelånings pressinformation från september 2004.

Inför vårt uppsatsarbete bestämde vi oss på ett tidigt stadium att vi ville skriva en uppsats i socialt arbete på samhällsnivå. Kursen vi gått under termin sex belyser socialpolitik ur denna nivå. Att uppsatsen även skulle handla om något ovanligt var viktigt för oss. Vi ville skriva om något som vi inte hade någon tidigare kunskap om, och därigenom skaffa oss nya insikter. Vid en disputation på Socialhögskolan nämndes pantbanken. Vi tyckte att detta ämne passade bra på de kriterier vi satt upp för vårt uppsatsarbete. Ett centralt tema under terminen har varit välfärd. Att med komparativa studier se på struktur och funktion i olika välfärdsstater. Valet att belysa pantbankens roll i välfärdsstaten föll sig därmed naturligt.

Helt uppenbart är att de lån man kan få på pantbanken inte är förmånliga när det gäller ränta men har den fördelen att låntagaren inte kan bli skuldsatt och personligt granskad. Vi undrar vad som gör att människor tar beslutet att pantsätta sin egendom och därmed inte kan täcka sina utgifter med inkomster under en period. Lånar människor för att täcka de primära behoven (mat, boende, el, kläder (som värmer), kroppsvård mm) eller ska pengarna gå till något där utöver? Är det dem som inte kan spara eller dem som inte har råd att spara som vänder sig till pantbankerna?

Vår uppsats har ett kundperspektiv (låntagare). Perspektivet ska genomsyra både enkäter riktade mot klienter samt intervjuer med personer som arbetar på pantbanken. Även i litteraturen är det kundperspektivet vi kommer att leta efter.

Vi ställer oss även frågan vad pantbanken fyller för funktion i välfärdstaten idag. Ger pantbanken människor möjlighet att konsumera utöver de primära behoven eller är det så att pantbanken fyller en funktion som socialt skydds nät?

1.2 Syfte

Syftet med vår uppsats är att ur ett kundperspektiv undersöka pantbankens roll i dagens välfärdssystem i Sverige. Syftet är även att se hur människor använder sig av lånet. Vi vill undersöka om kunderna använder pantbanken som en del i ett socialt skydds nät.

1.3 Frågeställningar

- * Varför vänder människor sig till pantbanken för att pantsätta?
- * Vilken roll har pantbanken i den svenska välfärdsstaten?
- * Hur kan pantbanken förstås som ett försörjningsalternativ i förhållande till de tre sfärerna stat, marknad och familj?

1.4 Metod och urval

Vi kommer i vår första inledande del om organisation, lagstiftning och historia kring pantbanksbelåning att använda oss av böcker och artiklar. Vi kommer att komplettera denna del med information från intervjuerna. Vi anser att denna del är viktig att ha med då vi inte räknar med att våra läsare känner till detta. En grundläggande kunskap angående organisation, lagstiftning samt historia tror vi behövs för att kunna förstå vår analys kring de intervjuer och enkäter som utgör den stora delen av uppsatsen.

När det gäller urvalet gjorde vi så att vi kontaktade sex pantbanker i fyra städer. Av dessa pantbanker fick vi positivt svar på frågan om vi kunde göra intervjuer på fyra pantbanker fördelat på tre städer. Samtliga intervjuade har fingerade namn och städerna kommer fortsättningsvis att benämnas A-stad, B-stad, C-stad samt D-stad.

Som metod till vår analys kring de uppsatta frågeställningarna samt koppling till teorin samlade vi alltså in information från intervjuer av anställda på tre olika pantbanker. Vi har varit hos Kurt i A-stad som är kontorschef. Därefter var vi i B-stad där vi intervjuade ägaren,

tillika kontorschef Johan. Dessa två intervjuer utförde vi tillsammans. Den sista intervjun utförde Lotta själv med, ägaren samt kontorschefen, Anna i C-stad. Både i B-stad och i C-stad är pantbankerna fristående företag.

En fjärde intervju med ett annat kontor var inplanerad. Där skulle vi få intervjua kontorschefen samt dela ut enkäter till kunderna. Detta blev inställt ett par dagar innan inplanerat möte. Kontorschefen uppgav då att han varit i kontakt med VD'n för i Stockholm som inte gav sitt medgivande. Om vi skulle intervjua någon i företaget så var det endast VD'n själv som skulle ta hand om intervjun. VD'n hade även synpunkter på frågorna och gav inte sin tillåtelse till en enkätundersökning.

Val av frågor till de olika intervjumallarna har vi skapat utifrån det syfte och de frågeställningar som vi ville ha svar på i uppsatsen. Som komplement och kontroll av enstaka detaljer har vi i förekommande fall e-postat frågor i efterhand till de intervjuade.

Som komplement samt förstärkning av klientperspektivet var vår plan att enkäter skulle delas ut till pantbankernas kunder. Vår förhoppning var att vi skulle få tillåtelse att själva vara på pantbanken och dela ut samt samla in enkäterna. Vårt mål var att få in 20-25 stycken enkäter per bank. Det enda kriteriet vi hade på enkätsvararna var att de vid det aktuella tillfället skulle vara kunder hos pantbanken. Av de intervjuer som blev av var det bara pantbanken i C-stad som godkände utdelningen av enkäterna. Trots Annas godkännande fick vi inte, på grund av tidsbrist, in några enkäter från C-stad. Johan på pantbanken i B-stad menade att staden var för liten och att utdelningen därmed skulle bli stigmatiserade. Han menade även att pantbanken i B-stad var relativt ny och han var rädd för att skrämja bort kunder som eventuellt skulle känna obehag av att lämna ut uppgifter om sig själva. Kurt i B-stad motiverade sitt beslut med att de ville skydda kunderna. ”Vi kan utifrån detta inte godkänna en enkät av den här typen på grund av sekretess och integritet. Vi skyddar orubbligt våra kunder utifrån dessa kriterier.” (e-post från Kurt 041124)

Anna i C-stad hjälpte oss att få kontakt med pantbanker i två andra städer så att vi skulle få underlag för en enkätundersökning. Hon gjorde en förfrågan via e-post till de kontor som hon upplevde sig ha en bra kontakt med. Vi kontaktade sedan dessa kontor per telefon. Vi fick kontakt med Maja på en pantbank i D-stad, där hon skulle ta hand om enkätutdelningen åt oss. På den andra pantbanken fick vi enligt kontorschefen inte tillåtelse att dela ut enkäterna p.g.a.

att frågorna var för personliga. Kontorschefen menade att kunderna är lovade att de inte ska behöva gå igenom någon personlig granskning när de kommer till pantbanken. Han trodde även att vi inte skulle få in en enda enkät med de frågor vi hade.

Från Maja i D-stad har det kommit in 26 stycken enkäter. Informationen på dessa har analyserats med hänsyn till det låga antalet. Den kunskap vi fått in genom enkäterna redovisar vi under rubriken ”Enkätundersökningen”. Här lyfter vi upp en del enkäter som vi tycker pekar på något intressant men även vissa mönster i svaren. Enkätsvaren redovisas exakt fråga för fråga i bilaga 2.

Maja, och eventuellt hennes kollegor, har gjort allt arbete med enkäterna så som kopiering, utdelning, insamling och hon har sedan skickat ner dem till oss. Maja har inte vid något tillfälle varit tveksam till våra frågor på enkäten.

Valet av de frågor som vi har med i enkäten grundar sig först och främst på det syfte och de frågeställningar som vi har i vår uppsats. Som hjälp och inspiration till de exakta frågeformuleringarna har vi använt oss av de frågor som finns med i SOU 1994:61, en undersökning gjord av Statistiska Centralbyrån. Den använda enkäten finns som bilaga i utredningen.

Vi har även via telefon varit i kontakt med två konsumentrådgivare i olika kommuner samt länsstyrelsen, vilken är den myndighet länsstyrelse som har hand om tillsyn samt tillstånd att driva pantbanker. Vi kontaktade dessa med tanken att göra intervjuer angående deras kontakt med pantbanken, men redan per telefon kunde vi konstatera att någon intervju inte skulle tillföra vårt arbete något. Det visade sig att konsumentrådgivarna ytterst sällan kom i kontakt med klienter som använt sig av pantbanken. Eftersom vår uppsats har ett kundperspektiv passar inte länsstyrelsens kunskap in på våra frågeställningar.

För att få kunskap om pantbankens kunder utifrån ett annat perspektiv än från anställda på pantbanken tog vi, efter tips från en konsumentrådgivare, kontakt med budgetrådgivningen i A-stad. Den budgetrådgivare vi fick kontakt med träffade klienter som varit kontakt med pantbanken oftare än konsumentrådgivaren, varvid en intervju har genomförts med henne.

Vi har använt oss av en kvalitativ intervjuemetod. Under våra intervjuer utgick vi från frågemallar (se bilaga 2 och 3). Dessa fungerade som underlag för intervjuerna. Mallen var inget vi läste oss till utan nya frågor kom även upp under intervjun. Vår målsättning var att frågorna skulle vara så öppna som möjlig. Ett medvetet val var även att inte ha med för många frågor i intervjumallen för att öppna upp för ett mer spontant intervjuklimat, vilket är typiskt för kvalitativa undersökningar (Repstad, 1999). I detta klimat uppkom ett mera rörligt samtal som motverkade att svaren blev uppstyltade. Genom detta upplägg fick vi ut mycket relevant information. I boken "Kvalitativa studier i teori och praktik" står att läsa att öppna frågor och öppna klimat ger spontan information om företeelser, attityder mm. (Svensson, Starrin, 1996)

Under intervjuerna använde vi oss av en bandspelare. Detta gjorde att vi kunde koncentrera oss på det som sades och i större utsträckning använda oss av följdfrågor och slapp ägna tiden åt att skriva. Detta förenklade även när vi skulle redovisa för innehållet genom att vi kunde lyssna på det igen. Ett problem med bandspelare kan vara att de intervjuade kan bli hämmade, detta problem upplevde dock vi inte att vi hade.

I vår litteratursökning kom vi över den nya avhandlingen "Pantlån" av Per Ellsberger. Vi kontaktade Per Ellsberger per telefon och frågade honom om han hade kännedom om någon litteratur kring pantbanken utifrån det perspektiv vi hade valt. Förutom den SOU-rapport som vi redan hade, tipsade Ellsberger oss om en text som han hade sett som en referens i en avhandling. Denna text är den enda vi har som handlar om pantbanken betydelse i ett välfärdssystem. Texten handlar om hushållsstrategier för att överleva i Barcelona på 1770-talet. Texten är på många sätt inaktuell men får i denna uppsats visa på hur lite information det finns kring detta ämne. Det som går att läsa i texten är att pantbanken användes som en kortsikt lösning, som en överlevnadsstrategi från dag till dag. De som använde sig av pantbanken var familjer ur den låga klassen. Lånen var ofta låga och motsvarade en lön för cirka två till sex dagar. (Montserrat, Carbonell- Esteller, Household Strategies for Survival, 73- 79)

För att besvara de frågeställningar vi satt upp har vi under rubriken "Analys" knutit ihop den empiri som vi fått in genom enkätundersökning och intervjuer, med den litteratur som redan fanns och diskuterat detta utifrån vårt val av teori. Under arbetets gång har vi haft tankar kring vårt insamlade material, dessa tankar sammanfattar vi i analysen och diskuterar i en

avslutande diskussion. Under vår analys har vi försökt behålla vårt kundperspektiv och vi har valt att dela upp analysen i underrubriker för att få den mer överskådlig.

1.5 Källkritik och resultatets tillförlitlighet

Av etiska skäl har vi valt att ge de intervjuade samt städerna de kommer ifrån fiktiva namn. Detta bedömer vi inte påverka resultatet eller tillförlitligheten.

Efter de turer som varit med den inställda intervjun kan vi konstatera att vi upplevde det som om detta företaget var reserverat emot oss och inte kände sig säkra med vårt intrång.

De intervjuades roll samt hur denne uppfattar den som intervjuar diskuteras i artikeln skriven av Mats Alvesson (2003). I den information vi fått från pantbankerna finns mot all förmodan en till viss del vinklad och förskönad sanning för att inte befläcka verksamheten. Pantbankerna är privata vinstdrivande företag och har allt att vinna på att få sin verksamhet normaliserad och, ännu bättre, lite fint klingande. Vissa av våra frågor kan mer uppfattas som om vi var intresserade av hur verksamheten går till. Vid dessa förfrågningar kanske de intervjuade uppfattade oss som möjliga framtida kunder. När frågorna rörde kundernas ekonomiska status och vad de skulle använda pengarna till kanske pantbankens intresse att inte låta pantbanksverksamhet framstå som fattigvård påverkade svaren.

Kunderna är pantbankernas enda levebröd. Pantbankerna är därmed inte oberoende i sina svar kring kunderna. De hade gjort sig själva en stor björntjänst genom att utmåla kunderna på ett sätt som kommer att upplevas som negativt från kundernas sida. Om trovärdighet i källan skriver Thurén (2000). Han menar att en källa måste vara oberoende för att vara trovärdig. I ett privat företag som pantbanken är verksamheten helt beroende av sina kunder. Han skriver dock att man inte behöver avfärda källan helt och att en primärkälla (t ex våra intervjuer) är mer trovärdig än en sekundär källa.

Vi har, för att se en annan sida av pantbankskunderna varit på budgetrådgivningen i A-stad. Detta val har inte gjorts för att vi tror, eller har några indikationer på att de flesta kunder hos pantbanken även är klienter hos budgetrådgivningen utan enbart därför att budgetrådgivaren informerade oss om att hon ibland stötte på klienter som varit hos pantbanken. Vi ville ha hennes syn på de frågor vi satt upp för uppsatsen. Svaren som vi fick från budgetrådgivaren

ska alltså ses med ljuset att hon inte kommer i kontakt med särskilt många samt att de som kommer till budgetrådgivningen ofta är de som har det allra kärvast när det gäller ekonomi.

I två av våra intervjuer, (budgetrådgivaren samt Kurt) har de intervjuade läst frågorna innan vi kom. Vi upplever inte det som att intervjuerna blev olika på grund av detta. Trots att de intervjuade hade pappret framför sig var det vi som ställde frågorna och vi upplevde inte att svaren var inövade utan att i likhet med när de intervjuade inte hade frågorna framför sig så blev det ett avslappnat och spontant intervjuklimate. Under en intervju var Lotta själv och intervjuade. Det som skiljer denna intervju något från de andra är att Lotta inte ställer lika många följdfrågor som vi gjorde som par. Detta gör att vi upplever denna intervju som något mindre spontan än de andra.

De resultat vi redovisar utifrån enkätundersökningen som vi själva gjort måste ses i ljuset av att endast 26 stycken enkäter har analyserats. Vi väljer därför att se resultatet på ett kvalitativt sätt. Antalet är alldeles för lågt för att se olika mönster. För att ändå kunna redovisa det vi har, kommer vi till viss del att redovisa likheterna i enkäterna, något som måste ses utifrån att vi har få enkäter. Vi vill förstå pantbankens betydelse ur kundernas perspektiv.

1.6 Fortsatt framställning

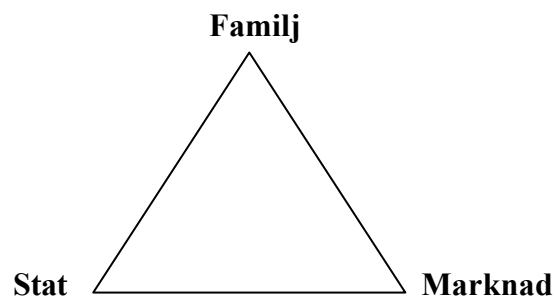
I kapitel två presenterar vi den teori vi kommer att knyta till det empiriska material som vi har samlat in. Utifrån denna modell ska vi placera pantbankens roll som försörjningskälla. I kapitel tre presenterar vi bakgrundsinformation och tidigare forskning. Syftet med kapitlet är att ge en introduktion till pantbanksverksamheten och att redovisa den empiri som redan finns i ämnet. Vi anser att basinformation om pantbanksverksamheten är viktig i uppsatsen då det inte är en så känd verksamhet. Kapitel fyra tar upp resultatet från intervjuerna och enkätundersökningen. I kapitel fem analyseras resultatet och sammanvävs med teorin. Kapitlet och uppsatsen avslutas med en summerande diskussion.

2. Teoretisk referensram

För att diskutera pantbankens roll i välfärdsstaten utgår vi ifrån modellen om stat, familj och marknad som hushålens huvudsakliga försörjningskällor. Utifrån denna modell kan olika sätt att organisera välfärdsstaten diskuteras. Olika länder väljer att anlägga välfärdsstaten, och

därmed det sociala skyddsnätet, på olika sätt utifrån dessa tre arenor. Olika politiska ideologier lutar åt olika håll i triangeln.

Figur 1) Hushållens försörjningsarenor (Hjort 2004)

Triangeln visar de tre huvudsakliga försörjningsarenorna. Förändringar dels i de tre arenornas samspel påverkar möjligheterna till försörjning för hushållen, men även förändringar i arenorna. I kategorin familj räknas även släkten och personens nätverk in. Denna kategori tar in alla försörjningssätt som inte kan räknas in till marknaden eller de offentliga försörjningssystemen. (Hjort 2004)

I kategorin marknad innefattas arbetsmarknaden, som är den främsta försörjningskällan för de flesta människor i Sveriges välfärdsstat. I välfärdsforskningen har det framförallt varit just arbetsmarknaden som man har uppehållit sig kring. (Hjort 2004)

Staten representeras framförallt av statliga och kommunala skydd som finns mot inkomstbortfall samt inkomstförstärkning och fungerar som ett yttersta ekonomiskt skyddsnät. Staten ska även sörja för människors behov genom olika typer av service t ex barnomsorg och handikappomsorg. (Hjort 2004)

Hushållens försörjningskälla i arbetsmarkanden utgörs av lön. Det finns även andra typer av inkomster som räknas till marknadsarenan såsom den finansiella marknaden (t ex innehav av fastigheter). Statens roll på försörjningsarenan är framförallt som inkomst från olika transfereringssystem. Detta system kvalificerar man sig till delvis genom arbetsmarknadsdeltagande (föräldraförsäkring, sjukförsäkring etc). Detta gör att de som inte har arbetat tillräckligt mycket för att få tillgång till de olika socialförsäkringarna enbart har socialbidrag

att tillgå Det ekonomiska stöd man kan få från familjearenan är i form av stöd från familj, släkt och nätverk. Här räknas även in stöd från olika frivilligorganisationer. Det är ovanligt att en vuxen människa försörjer sig enbart från familjearenan, men det är för många ett nödvändigt komplement. (Hjort 2004)

Hjort (2004) tar vidare upp att under 1980-talet kom svängningar från USA och Storbritannien som ifrågasatte organisationen av välfärdsstaten. Dessa menade att det var hämmande för tillväxten att binda upp så mycket inkomster i skatter. Staten beskylldes för att vara en ineffektiv välfärdsskapare och man menade att marknadsbundna lösningar skulle skapa en mer effektiv välfärdsstat. I Sverige riktades även kritik mot att så stor del av välfärden hängdes upp på att man ska ha arbetat. Detta gjorde, menade många, att välfärdssystemet i för stor utsträckning påverkades av svängningar i arbetslösheten.

3. Bakgrundsinformation och tidigare forskning

3.1 Bakgrundsinformation

I Sverige finns 40 pantbankskontor fördelat på 24 företag. I Sverige pantsattes föremål för en miljard kronor 2003. Detta är en fördubbling på tio år. Det som lockar kunderna är de snabba och säkra lånen. (SvD 031122, Shamiram Demir) Svensk pantbelåning är nordens största pantbank med ca 50 % marknadsandelar i Sverige. Svensk Pantbelåning AB har 14 kontor i Sverige inklusive huvudkontoret i Sverige. Företaget har 74 fast anställda samt ett 20-tal timanställda. (Svensk Pantbelånings pressinformation, september 2004) Svensk Pantbelåning har sitt svenska huvudkontor i Stockholm men är ägda av ett engelskt investmentbolag med huvudkontor i Storbritannien.

Svenska Pantbanksföreningen är pantbankernas branschorganisation. Föreningen bildades 1950 under namnet Sveriges Varubelånare Riksförbund. 1990 antogs det nuvarande namnet (SOU 1994:61 s 47). Syftet med föreningen är att ta tillvara medlemmarnas intressen och att verka för en sund utveckling av pantbanksföretagen i Sverige (www.svpant.se).

De små pantbankerna som vi varit på i B-stad och C-stad påpekar vikten av samarbetet i föreningen för att få stöd och hjälp i det dagliga arbetet. Anna ser föreningsmedlemmarna som

sina arbetskamrater. Anna berättar att föreningen bl a fungerar som remissinstans när det kommer upp förslag på lagändringar kring pantbanken samt att pantbankerna genom föreningen gemensamt förhandlar om försäkringar. Johan berättar att han har fått utbildning i säkerhetstänkande genom föreningen.

Som villkor för medlemskap i Svenska Pantbanksföreningen gäller att pantlånerörelsen bedrivs med behörigt tillstånd. Det är föreningens styrelse som beslutar om medlemskap. Om en medlem uppenbarligen skadar föreningen och dess anseende, bryter mot dess stadgar och dess beslut, blir försatt i konkurs eller inte fullgör sina skyldigheter mot föreningen kan denne bli utesluten ur föreningen. (SOU 1994:61 s 47)

3.1.1 Historia

Att pantsätta föremål är ett av världens äldsta yrken. Det förekom i Kina redan för mer än 2000 år sedan. Varubelåning kom till Europa genom Franciskanermunkarna i början av 1400-talet. Den första pantbanken av mer modern typ öppnades som en välgörenhetsinrättning av franciskanerorden i Italien år 1462. Här kunde de fattiga få räntefria lån mot säkerhet i pant. Denna idé spred sig snabbt till andra länder i Europa. Trots den katolska kyrkans negativa attityd mot rätten att ta ränta så tilläts pantbankerna detta för att inte tömmas på sitt kapital. Pantbanken erkändes som verksamhet av påven Leo X genom en skrivelse år 1515. Pantbankernas rätt att ta ränta kom ändå att debatteras och kritiseras under många år efter verksamhetens erkännande. (Populär Historia, *Pantbanker började som välgörenhet*, 1995:5)

De första pantauktionerna i Sverige hölls 1723. Vid den här tiden bedrevs i Sverige precis som i många andra europeiska länder, pantbankerna i offentlig regi, som ett medel för att hjälpa de fattiga med lån mot säkerhet i pant av guld, silver samt annan lösegendom. De första bestämmelserna om yrkesmässig pantlåneverksamhet infördes genom Kungliga Majestätets reglemente 1772. Genom reglementet inrättades ett statligt ämbetsverk kallat Generalassistentkontoret med ändamål att betjäna det fattigare folket. Pantlån blev under den här tiden den vanligaste formen för mindre lån på kort tid. (Populär Historia, *Pantbanker började som välgörenhet*, 1995:5)

I slutet av 1800-talet grundades många av de privata pantbankerna. Pantlåneverksamheten var från början varken kontrollerad eller reglerad. En reglering kom först 1885 pga. att det blev

allt vanligare med pantsättning av stulna föremål. För att få utöva pantyrket krävdes nu ett tillstånd av Kungliga Majestätets befallningshavare (länsstyrelsen). Polisen fick också rätt att kontrollera rörelsen. (Pantnytt, Jubileumsnumret, 2004) Nästa förordning kom redan 1918 pga att det fortfarande rådde missförhållanden inom pantlåneverksamheten. Förordningen försökte i första hand råda bot mot att pantkunderna i stor utsträckning var minderåriga samt att det fortfarande var lätt att pantsätta stöldgods. Nu förbjöds pantbankerna att ta emot pant från dem som var under 18 år samt från dem som var berusade. Denna förordning ersattes av en lag om pantlåneverksamheten först 1950. Den nuvarande pantbankslagen kom 1995. (Populär Historia, *Pantbanker började som välgörenhet*, 1995:5)

3.1.2 Hur går det till att panta?

För att kunna låna på pantbanken måste man vara 18 år gammal (Pantbankslag (1995:1000)) och kunna uppvisa giltig legitimation (info från intervjuerna med pantbankerna). Då en kund kommer in med en vara värderas den utifrån ett andrahandsvärde sex månader senare. Om kunden och pantbanken är nöjda så undertecknas ett avtal (pantsedel) som bl a säger att kunden får låna angivet belopp (Västerbottens-Kuriren 040805). Avtalet ska även ange dagen för pantsättningen och lånets förfallodag, lånebeloppet och räntan (räntekostnaden per år med belopp), beskrivning av panten, eventuella avgifter samt ett nummer för registrering (Pantbankslag (1995:1000)). För att upprätta ett lån hos de pantbanker vi har varit på tas en avgift om 50 kr ut av kunden.

Det vanligaste avtalet är att lånet ska vara löst efter fyra månader. Kunden kan omsätta lånet efter dessa fyra månader. Detta går till på olika sätt beroende på vilken pantbank man vänder sig till. Både i Umeå och i Malmö måste kunden betala den ränta som har blivit under de fyra månaderna samt en avgift på 50 kr. I Kristianstad betalade kunden enbart den ränta som blivit under tidigare månaderna. Detta gör att det blir som ett nytt lån. Ett lån hos pantbanken får inte vara längre än ett år (Pantbankslagen (1995:1000)) men då lånet vid omsättning blir helt nytt kringgår man lagen och panten kan därigenom ligga hos pantbanken i många år.

I våra intervjuer framkommer att räntan på lånen hos de olika pantbankerna är i B-stad 3,5 % i månaden (42 % per år), i A-stad 3,75 % i månaden (45 % per år) och i C-stad 3,4 % i månaden (40,8 % per år). Till dessa räntor tillkommer en uppläggningsavgift. Det vanligaste är att kunderna hämtar ut sitt pantsatta föremål under den först fyramånadersperioden. Men

för många kunder tillkommer även kostnader för omsättning. I B- och C-stad tas även ut en avgift om 10 kr per månad om man pantsätter något skrymmande.

Två månader efter lånets förfallodag (då lånet inte omsätts) har pantbanken rätt att sälja den pantsatta varan (Pantbankslagen (1995: 1000)). Under dessa två månader lägger pantbankerna vi besökt på en dröjsmålsränta på 2 % per månad och väntar kunden till slutet av de två månaderna så tillkommer även en avgift på pantbanken i C-stad.

Det går alltså till så att kunden kommer in med en ring till pantbanken i B-stad. Pantbanken gör bedömningen att kunden får låna 1500 kr på ringen. Avgiften för att låna är 50 kr så kunden går ifrån pantbanken med 1450 kr och sin pantsedel. På pantsedeln finns villkoren för lånet, ränta, när det ska betalas, vad som har pantsats osv. Räntan i B-stad är 3,5 % i månaden vilket blir kostnaden för lånet 52,50 kr ($1500 * 0,035$) per månad. För att lösa ut lånet på 1500 kr efter fyra månader får kunden betala 1710 kr. Om kunden inte kan betala ut sin pant är det vanligt att de omsätter lånet. Då betalar kunden vanligtvis räntan under de fyra månaderna samt oftast en ny avgift på 50 kr, i detta fall 260 kr med ränta och avgifter. Detta kan upprepas hur många gånger som helst. Omsätter kunden två gången för att sedan lösa ut panten den tolfte månaden blir det ett år. Den sammanlagda kostnaden för lånet blir då 730 kr för ränta och omsättningsavgift till det kommer även den första avgiften på 50 kr, totalt bli kostnaderna 780 kr på ett år. Den effektiva räntan (ränta plus avgifter) blir då 52 % under ett år. Den exakta räntan kan bara räknas ut individuellt då kunderna väljer att pantsätta olika länge. Om kunden väntar med att omsätta sitt lån efter den fjärde månaden (fem eller sex) tillkommer dessutom en dröjsmålsränta på 2 % vilket kommer att ge en ännu högre effektiv ränta.

Om kunden inte har hämtat sin pant inom två månader efter förfallodagen kommer den att säljas på auktion. Enligt lag måste pantbankerna underrätta låntagaren om tid och plats för auktionen. Samtliga pantbanker som vi har varit hos skickade ut brev till låntagarna när det var dags att komma och lösa ut eller eventuellt omsätta lånet. I A- och B-stad hade pantbankerna sina auktioner på Internet. Även pantbanken i C-stad skulle börja med det om några månader. Redan nu hade kunderna möjlighet att lägga bud på Internet innan auktionen. Av intäkterna från försäljningen av den pantsatta varan drar pantbanken av de räntekostnader och avgifter som de har rätt att ta ut från kunden. Blir det, efter detta avdrag, pengar över får kunden överskottet och om det blir ett underskott står pantbanken för det. Kunden kan aldrig bli skuldsatt hos pantbanken. (Nerikes Allehanda 2004-08-09) Enligt lagen är det låntagaren

själv som får bevaka överskottet om det är mindre än 100 kr, är det mer ska pantbanken se till att pengarna kommer till kunden (Pantbankslagen (1995:1000)). På de pantbanker vi varit och intervjuat fungerar det så att om ett föremål inte blir sålt eller om priset är för lågt ropar pantbanken tillbaka föremålet. Varan lagas och putsas upp om det behövs och säljs sedan i pantbankernas lokaler.

3.1.3 Misstanke om stöldgods

Samtliga pantbanker som vi var på samarbetar med polisen. Alla tre pantbanker rapporterar vad som har pantsatts till polisen som jämför med sin stöldgodsdatabas. Pantbanken antecknar eventuella nummer som kan finnas i t ex klockor, gravyr i smycken och andra kännetecken som sedan polisen får ta del av. I A-stad är polisen på pantbanken varje morgon och tittar på det som pantsatts.

I Pantbankslagen (1995:1000) regleras polisens rätt att tillträda pantbankens lokaler för undersökning av pantlagret och granskning av pantboken. Pantbanken är skyldig att på begäran av polisen lämna ut uppgifter ur pantboken.

På all hemelektronik begär både pantbankerna i A- och B-stad in kvitto, dels för att styrka att föremålen inte är stulna men även för att kontrollera ålder och garanti.

Samtliga pantbanker menade att samarbetet med polisen var mycket bra samt att problemet med stöldgods inte var så speciellt stort. Kommer det fram att ett föremål är stulet så får pantbanken inte pengar tillbaka. Pantbankerna framhåller att de samarbetar med polisen för att signalera att de inte håller på med skumma affärer. Detta, menar Johan, sprids mycket snabbt inom kundkretsarna samt hos de kriminella som då vet att det inte lönar sig att gå till pantbanken med stöldgods.

3.1.4 Övrig lagstiftning

I detta avsnitt redovisar vi kortfattat de mest relevanta bestämmelserna ur Pantbankslagen (1995:1000) som vi tidigare inte nämnt.

Pantbankerna står under länsstyrelsens tillsyn. För att få driva en pantbank krävs ett tillstånd från länsstyrelsen. Länsstyrelsen ser till företagets förutsättningar att följa lagstiftningen samt att bedriva en sund pantbanksverksamhet utifrån organisation och ledning. Utöver pantsättning och försäljning får pantbankerna inte ägna sig åt någon annan verksamhet. Länsstyrelsen har rätt att utföra sin tillsyn när de anser det nödvändigt. Om länsstyrelsen begär uppgifter om verksamheten är pantbanken skyldig att ge ut sådana uppgifter.

Tillståndet att bedriva pantbank dras in om företaget inte har startat sin pantbanksverksamhet inom ett år från det de har fått tillståndet eller företaget under en sammanhängande tid av ett år inte har bedrivit någon verksamhet. Tillståndet kan även dras in då företaget överträder bestämmelserna i Pantbankslagen, någon annan författning eller på annat sätt visar sig inte uppfylla kravet på en sund pantbanksverksamhet

Enligt lag har pantbankerna tystnadsplikt när det gäller uppgifter om enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden som har lämnats till pantbanken. Pantbankerna måste ha egendoms- och ansvarsförsäkringar.

Pantbanken ska enligt lag föra en pantbok. Detta är ett register över alla pantsättningar i en pantbank. Denna används bl a när länsstyrelsen kommer och gör sin tillsyn. Regeringen har rätt att föreskriva vilka uppgifter som ska antecknas i pantboken. Uppgifterna i pantboken ska sparas i fem år.

I lagen står även att de som driver pantbanker ska betala en avgift till länsstyrelsen som ska täcka de kostnader länsstyrelsen har för de utgifter som tillkommer för dem i och med denna lag.

3.2 Tidigare forskning

3.2.1 SOU 1994: 61

I den SOU -rapport som skrevs 1994 som utredning för en ny pantbankslag finns en enkätundersökning som liknar den undersökning vi ville utföra. Utredningen heter ”Pantbankernas kreditgivning” och tar framförallt upp lagstiftningen kring pantbanken som

reglerar ränta, sekretess och avgifter. Undersökningen som finns med i SOU rapporten gjordes av Statistiska Centralbyrån (SCB) på uppdrag av pantbanksutredningen. Denna undersökning gjordes för att få en beskrivning av pantbankskunden. SCB gjorde ett slumpmässigt urval på 11 kontor. De besökte kontoren och delade ut enkäten. För att skydda kundernas anonymitet lades enkätsvaren i plomberade lådor. (SOU 1994:61 s 272)

Det som framgår av resultaten är att det är något mer män än kvinnor som är kunder på pantbanken. Den största gruppen (51%) av kunderna är mellan 25-44 år. I jämförelse med åldersfördelningen på befolkningen är gruppernas under 45 år klart överrepresenterade. 58 % är ensamstående och 40 % har barn under 18 år. På frågan vad kunderna arbetade med svarade 42 % att de var anställda eller att de arbetade i eget eller delägt företag. 19 % var arbetslösa, 10 % studerade eller gick arbetsmarknadsutbildningar och 17 % var pensionärer. De övriga smågrupperna var bl a ALU-arbetare, hade ungdomspraktik och hemarbetande. En stor del (76 %) bodde i hyresrätt. 10 % av svarsdeltagarna har socialbidrag vid det aktuella tillfället, vilket är fler än om man räknar på hela befolkningen. Av hela befolkningen hade ca 6 % socialbidrag.

På frågan om vad lånet skulle användas till svarade 47 % att det skulle gå till mat, vilket är den största gruppen. Den näst största gruppen, en fjärdedel, är de som ska ha lånet till andra räkningar (inte hyra eller andra lån). Den tredje största gruppen är "Annat" med 22 %. De mindre grupperna är lösa eller amortera lån (5 %), ränta och/eller leasing kostnader (2 %), hyra (5 %), kläder (4%) och resa (7%). Kvinnor har ytterligare några procentandelar på svaret "mat". Ungdomar utmärker sig i svaren "hyra" samt "resa". En fjärdedel av pantbankskunderna svarade att de inte hade några skulder. Av dem som har skulder har hälften av svarspersonerna svarat "Annat", vilket innebär att inget av alternativen hus, bil, båt eller möbler var aktuellt i deras fall. Hus var det vanligaste låneobjektet med 20 %, närmast följer bil med 17 %.

Det vanligaste föremålet som pantsattes var smycken, klockor samt föremål av ädla metaller därefter kommer TV, videobandspelare/-kamera, stereo etc. Bland de yngsta svarspersonerna (18-24 år) har de flesta lånat på TV, video, stereo etc. Den vanligaste summan att låna på var 500-1499 kr med 45 %. 31 % lånade mindre än 500 kr. Ju yngre svarspersonerna var desto mindre lånade de. Majoriteten av de utfrågade trodde sig kunna lösa in panten på kortare tid än en månad. 86 % av deltagarna har tidigare lånat på någon pantbank. (s 258-271)

I utredningen menar författarna att pantbanken förr användes till att förhindra exploateringen av de fattiga. De menar att med ett väl fungerande välfärdssystem där medborgare garanteras en social grundtrygghet begränsas de sociala nackdelar som kan uppkomma i en pantlåneverksamhet. Utredarna drar dock slutsatsen att pantbanken inte helt spelat ut sin roll som en del av det sociala skydds nätet då det i enkätundersökningen framgår att många använder lånet till de grundläggande behoven som t ex för inköp av mat. (s 105)

Författarna menar slutligen att den allmänna standardhöjningen och utvecklingen av nya former för konsumentkrediter visar bl a på att pantbankerna inte på samma sätt som under de sista 100 åren har en särskild grupp av konsumenter som kredittagare. Dock är yngre och kreditsvaga något vanligare bland pantbankskunderna, men inte i den utsträckning att det går att tala om en särskild grupp av konsumenter. (s 107)

3.2.2 Avhandlingen ”Pantlån”

I avhandlingen från Juridiska Fakulteten av Per Ellsberger som disputerades i oktober 2004 finns en inledning där författaren tar upp olika exempel på kunder som vänder sig till pantbanken. Avhandlingen i övrigt är juridisk och tar således inte upp de frågor kring pantbanken som vi ställer oss. Inledningen, och Per Ellsbergers kundexempel, är dock intressant för oss därför att den ger oss en bild av vilka människor som vänder sig till pantbanken. Efter samtal med Per Ellsberger fick vi reda på att exemplen var hämtade från när han själv arbetade på pantbank under några somrar.

Kunderna som Per Ellsberger beskriver kommer från alla grupper i samhället av olika anledningar. Människor kommer och pantsätter när de är i behov av ett kortfristigt lån. De har en väntad inkomst men på en tillfällig prisnedsättning kan de inte vänta på inkomsten, t ex en restresa. Ellsberger menar även att pantbankerna är en räddningsplanka för många arbetslösa som inte vill vända sig till kommunerna när pengarna inte räcker till. Ellsberger beskriver fyra, för honom typiska, kunder på pantbanken. Det är en pensionär som vänder sig till pantbanken regelbundet då pensionen inte räcker till. Hon är en av dem som inte vill vända sig till kommunen för ekonomiskt stöd. De övriga är exempel på människor som behöver kortfristiga lån i väntan på en inkomst. Det är en egenföretagare som räddar sitt nedgående företag med hjälp av lånet, en student som i väntan på studiemedel behöver köpa litteratur

samt en tjej som på resan bli bestulen och i väntan på att den vanliga banken ska öppna pantsätter sitt halsband. (Ellsberger, 2004, s 19-25)

3.2.3 Konsumtionsforskning

Som en koppling till pantbanken har vi även tittat på den forskning som finns om konsumtion i Sverige i dag. I ett kapitel i SOU 2001: 57 (välfärdsbokslutet) tas konsumtionsmönster och välfärd under 1990-talet upp. Det som står i detta kapitel som vi kopplar till pantbanken är bl a att skulproblematiken växte under 1990-talet. I kapitlet diskuteras olika anledningar till att människor skuldsätter sig. Dels kan konsumenter skuldsätta sig för att köpa en bostad eller bekosta sina studier, lån som ses som långsiktigt kloka. Sedan finns det skulder som uppkommer när konsumenten vill köpa något som har till funktion att öka den materiella levnadsstandarden, t ex en dvd eller dator. Utredarna menar att skuldsätta sig för vissa sådana prylar är mer legitimt än andra. Den tredje anledningen till skuldsättning är en påvingad skuldsättning för att klara av att upprätthålla sin standard samt att täcka ett inkomstbortfall eller ökade utgifter. Dålig ekonomi kan vara både orsakad av skulder som är stora och dyra men även en orsak till skulder och betalningsproblem.

En viktig förändring i konsumtionsvillkoren under 1990-talet är ökad handel på kredit. Många varuhus erbjuder kreditbetalningar. På detta sätt konsumeras inte bara nutida inkomster utan även framtida förväntade inkomster. För att kunna förhandla sig till bra villkor på kreditmarknaden krävs kreditvärdighet så som arbete, sparade pengar samt inga betalningsanmärkningar, vilket är ett problem för många. Även goda kontakter kan vara en hjälp på traven. Amerikansk forskning visar på att avsaknaden av vissa resurser tillsammans med låga inkomster gör att fattiga diskrimineras och tvingas betala mer för, dessutom, sämre varor. Fattiga hushåll blir hänvisade till sämre och dyrare lånealternativ vilket leder till ökad risk för betalningsproblem som kan leda till marginalisering och social utestängning. Detta genom att hushållen inte har råd till den typ av konsumtion som innebär att de kan delta i samhälls- och det sociala livet. (SOU 2001:57)

I konsumtionsforskningen har även frågan om varför vi konsumerar uppkommit. Hjort (2004) beskriver utifrån ovan nämnda SOU-rapport om fyra drivkrafter i konsumtionen. En första drivkraft är nödvändig konsumtion. I denna konsumtion ryms våra primära behov såsom mat, boende och kläder för årstiden. Vad som upplevs som nödvändigt är dock föränderligt och allt

fler varor och tjänster kan komma att ingå i denna kategori av konsumtion. Den andra drivkraften i konsumtionen handlar om att följa med i den allmänna standardutvecklingen. Här är det människans behov av att känna tillhörighet och inte uppfattas som avvikande som driver konsumtionen. Även om det som konsumeras inte är någon nödvändighet finns det förväntningar och krav på vad som ska konsumeras. Social distinktion är den tredje drivkraften. Detta konsumtionsbeteende handlar om att inte vara som alla andra utan att vara som vissa andra. Konsumtionen ska visa vilken grupptillhörighet du har men även vilken du tar avstånd ifrån. Det är i denna drivkraft nya trender tas in som sedan förskjuts till den andra drivkraften. De första som köpte en cd-spelare gjorde det som en social distinktion men nu är inköpet av cd-spelare i varje hem en förväntad konsumtion. Den fjärde drivkraften är konsumtionens betydelse för den personliga identiteten. Det som konsumeras behöver inte ha materiell, funktionell eller rationell innebörd. Det individuella identitetsskapandet ersätter de mer traditionellt kollektiva kategorierna.

4. Resultat

4.1 Resultatet av intervjuerna

Samtliga av våra intervjuer var innehållsrika och visade på vissa mönster. Vi kommer att redovisa intervjuresultatet från pantbankerna separat från budgetrådgivarens svar då det är två helt olika verksamheter samt att vi har utgått från två olika intervjumallar. I redovisningen kommer vi att använda intervjupersonernas eller städernas fiktiva namn när vi talar om de olika pantbankerna. Anna arbetar och äger pantbanken i C-stad, Johan arbetar och äger pantbanken i B-stad och Kurt är kontorschef på pantbanken i A-stad.

4.1.1 Intervjuerna med pantbankerna

På samtliga intervjuer på pantbankerna inbjöds vi att sitta inne på kontoren bakom själva pantbankslokalen. Gemensamt för de tre pantbankskontoren var att det var mycket fräscha i de utrymmen där kunderna vistades. Intrycket när vi kom in i lokalen var att den på många sätt liknade en vanlig bank. Det var kassor med glasväggar och inredningen kändes exklusiv. Alla tre pantbanker hade smycken till salu som hängde väl synliga bakom kassorna och i andra delar av väntrummet. Lagerlokalen i A-stad var mycket stor till ytan och full med panter. Då lokalen var stor hade de möjlighet att lagra stora föremål som konst och en del möbler. Hela lagerlokaler upplevdes som väldigt packad med saker, lagerhyllor från golv till

tak fullpackade med olika föremål som symaskiner, instrument, TV, dvd, kristallkronor mm. För förvaring av guld och andra ädla metaller och stenar fanns ett valv. Vi fick inte gå in i valvet utan bara titta in i det. Valvet hade två våningar och dörren in var en riktig kassavalvsdörr. I B- och C-stad var lagerlokalerna mycket mindre, det fanns helt enkelt inte lika mycket som var pantat. Dessa pantbanker hade guld i kassaskåp.

Det kontor som vi var på i A-stad ligger mycket centralt strax bredvid centralstationen. Kontoret hade öppet på lördagar och skyltade tydligt med vad det var för en verksamhet. Även i C-stad låg kontoret centralt och väl skyltat. Gemensamt för dessa tvåkontor är att de ligger centralt, men inte på själva huvudgatorna. I B-stad ligger pantbanken en bit utanför centrum och Johan berättade att många kunder tog sig dit med bil. Johan hade valt lokalen av mer tillfälliga skäl och menade att han eventuellt kunde tänka sig att flytta till centrum om han fick indikationer om att det skulle behövas för att locka kunder. Många av de kunder som Johan har hade tidigare vänt sig till en stad 10 mil bort för att panta, vilket var närmast innan Johan öppnade, och såg dåturen ut till pantbanken i B-stad som ett obetydligt hinder.

Det råder skillnad i hur de pantbanker vi har varit på är organiserade som företag. Denna skillnad kommer från att Kurt arbetar som anställd i en del av ett stort företag medan Johan och Anna driver sina pantbanker som egenföretagare. Anna har en anställd och Johan har två anställda (1,5 tjänst). På kontoret i A-stad arbetar sju personer som heltids- eller deltidsanställda, men även ett antal timanställda.

Det som oftast pantsätts är guld. Guld är enkelt och mäta värdet på och det är ett värde som består till skillnad från t ex hemelektronik, vilket gör att pantbankerna kan vara mer säkra på sin bedömning av utlåningssumman. Guld och andra smycken är för övrigt även lätt att förvara och sälja om det blir aktuellt. Av de pantbanker vi var på tog en inte emot elektronik alls och de övriga var restriktiva. T ex mobiltelefoner var inte längre möjligt att låna på då de sjunker så mycket i värde samt att de oftast köps med abonnemang på avbetalning vilket gör det svårt att värdera dem. De intervjuade ser skillnaden i vad olika grupper pantar. Invandrare pantar nästan enbart guld. Yngre personer pantar till större del instrument och hemelektronik medan äldre har mer guld, inte sällan gamla smycken. I A-stad har pantbanken mycket skrymmande saker som konst, en del möbler och musikanläggningar detta då denna pantbank har ett stort utrymme för lagring. Kommer någon med en skrymmande sak till företagets andra kontor i A-stad hänvisas de till Kurts kontor, därav mängden större pantsatta saker hos

honom. Skillnaden på vad som kunde pantsättas på de olika kontoren berodde framförallt på utrymme, kunskap hos personalen samt geografiskt läge.

Ett medellån i C-stad låg på 1700 kr, i B-stad mellan 1500-2000 kr och i A-stad hos Kurt är ett medellån ca 3300 kr. Anledningen till att Kurt har ett högre snitt är att han har möjlighet att förvara större föremål samt konst som drar upp snittet genom ett högt värde. Medianen för utlånad summa är en bit mindre än medlet. I de mindre städerna är medellånet lägre då det inte finns samma konkurrens mellan pantbankskontor samt att eftermarknaden inte är lika stor. Dessutom hade både B- och C-stad mindre lagringsutrymme.

Andelen som hämtar ut sina pantsatta föremål är hög. Johan säger att ungefär 90 % hämtar ut sin panter. Johan som nyligen har startat upp sin pantbank menar att andelen som inte hämtar ut sina panter är större i början då många inte vet hur det fungerar. ”De är hemma och letar upp gamla grejor på vinden och lämnar in mer som att de säljer föremålen.” (Intervju med Johan 041129) I Kurts företag är andelen som hämtar ut sina panter 90-93 %. I C-stad är siffran på uthämtade föremål 95 %. Den siffran är något högre än i A- och B-stad. Anna tror att det kan bero på att hon ofta lånar ut småsummor.

Den grupp som alla tre nämner som oftare inte hämtar ut sina panter är yngre. Detta förklarade Johan med att de oftare pantsätter elektronik som sjunker mycket i värde. Det blir inte ekonomiskt lönsamt att hämta ut föremålet. Kurt berättar även att andelen som hämtar ut sina panter varierar med samhällsekonomin. Är det dåliga tider så är det fler som inte hämtar ut sina panter. Han ser även variationer under året, under sommaren är det färre som hämtar ut sina panter. Både Johan och Kurt hävdade starkt att invandrare utmärker sig som extra skötsamma i sina lån. Johan menade att många av invandrarna är vana vid pantbanksverksamheten och vet hur det går till att låna då det i många av deras hemländer är en vanlig form av kreditverksamhet. Det var även vanligt att invandrare försökte få låna mer pengar än pantbankspersonalen värderade panterna till medan svenskarna utan invändningar tog emot den summan som pantbankspersonalen föreslog.

Att samma kunder kommer igen på pantbanken är väldigt vanligt. Det är även vanligt att kunden pantar på samma föremål. Både Kurt och Johan berättar att det är vanligt med personliga relationer till kunderna. Anna uppskattar att hon har ca 10 kunder per dag och att hälften av dem är nya kunder. I B-stad har Johan ca 5-15 transaktioner per dag (inkl lån,

omsättning av lån och allmän försäljning). Han uppskattar att han har ca fem nya kunder i veckan. Kurt i A-stad har 60-100 kunder per dag och cirka 10-30 nya kunder per vecka.

Under intervjuerna utgick vi även från enkäten och intervjupersonerna fick svara på frågorna såsom de upplevde kunderna. Anna uppskattade att det var fler män än kvinnor som var kunder på pantbanken, medan Johan uppskattade att det var fler kvinnor och Kurt uppskattade att det var lika många män som kvinnor. Samtliga menade att kunder finns i alla åldrar över 18 år, men Kurt menade att de flesta kunder är i åldern 20-35 år. Anna gör en uppskattning att hennes vanligaste kund är en man i 50-årsåldern. Johan kunde inte göra någon bedömning kring vad den vanligaste åldern är.

Enligt A-stad var majoriteten av kunderna (75 -80 %) invandrare medan det i C-stad var lika många invandrare som svenskar. I B-stad är svenska kunder i majoritet. Jämförs antalet invandrare som kunder med hur många invandrare som bor i de tre städerna så är invandrarkunderna överrepresenterade enligt samtliga intervjuade.

När det gäller kundernas ekonomiska status menade samtliga intervjuade att kunderna i stor utsträckning inte hade någon buffert till oförutsägbara utgifter som t ex tandläkar- och läkemedelskostnader etc. Både Anna och Johan menade att många kunder inte hade heltidsarbete och levde på bidrag som förtidspension, sjukskrivning samt studiemedel. Johan grundade sin uppfattning bl a på att han tyckte att kunderna kunde komma på tider då heltidsarbetande vanligtvis inte kunde. Anna trodde att det är vanligare att de som lever på bidrag och har det sämre oftare kommenterade detta än de som förvärvsarbetar. Kurt menade att de flesta kunder är förvärvsarbetande. Han menade även att det är två anledningar till varför man är kund på pantbanken. Antingen vill kunden köpa något som den egentligen inte har råd med eller så har kunden problem med att planera sin ekonomi. Kurt menade att vissa kunder använde pantlånet som en del av sin ekonomiska planering, de satte pantlånet i system. Kurt berättade att det var vanligt att kunder pantade strax efter inkomsten hade kommit. Detta berodde, enligt Kurt, på att pantbankens kunder ofta hade hela sin inkomst planerad innan den hade kommit (leasingavtal och andra kreditlån). Johan menade att av dem som arbetar och har en inkomst är det vanligt att de lånar pengar i väntan på en kommande inkomst. Johan menade att han även hade en del kunder med höga utbildningar samt företagare.

Många av kunderna är enligt Kurt skuldsatta. ”De löser sina skulder med hjälp av oss och de löser våra skulder med hjälp av andra skulder.” (Intervju med Kurt 041126) Skulderna består ofta av billån och annat som är utanför kundernas budget. Johan menade att han inte hade någon direkt uppfattning om skulder, men att vissa kunder berättade att de hade privata lån eller hade kronofogden efter sig. Om detta var vanligt visste han inte. Anna hade ingen uppfattning kring kundernas skuldsituation.

På frågan om vad pengarna ska användas till påpekade samtliga intervjuade att de inte frågade sina kunder. Det är en del av affärsidén att inte lägga sig i vad pengarna ska användas till. Dock svarade Kurt att han trodde att pengarna går till att betala andra lån, leasingavtal, hyra samt övriga räkningar. Johan hade även kunder som lånade pengar för att kunna starta upp egna verksamheter som t ex salonger eller butiker etc. Samtliga hade hört att kunderna skulle använda lånet till elräkningen och tandläkarvård. Anna menade att lånen skulle vara till oförutsägbara kostnader t ex att bilen går sönder eller att kunden måste till tandläkaren. Kurt hade flera gånger hört att kunder skulle ha pengarna till hyran, Johan någon gång och Anna aldrig. På frågan om de intervjuade någon gång hade hört att pengarna skulle användas till mat svarade alla nekande.

4.1.2 Intervju med budgetrådgivare

Budgetrådgivaren som arbetar i A-stad träffar klienter som varit i kontakt med pantbanken ca tre till fyra gånger på ett år. Detta är inte så många med tanke på att hon har 200-250 klienter per år. I A-stad finns sex budgetrådgivare och hon tror att hennes kollegor är i kontakt med ungefär samma antal pantbankskunder som på hennes tjänst.

Ett typiskt ärende där klienten har varit i kontakt med pantbanken är att de har dålig ekonomi och har svårt att klara av sina räkningar och skulder. Klienter går till pantbanken för att tillfälligt lösa sina problem men för de klienter som budgetrådgivaren möter blir det ingen långsiktig lösning. Budgetrådgivaren påpekar att de som kommer till henne har en mycket dålig ekonomi, och många sitter i en stor skuldfälla. Hos budgetrådgivaren är målet att lösa klientens ekonomiska problem långsiktigt med avbetalningsplan och i de värsta fall skuldsanering. Det som klienterna har pantat på pantbanken är inget som budgetrådgivarna tar hänsyn till då det inte är en skuld utan en tillgång som de tillfälligt har lånat på

På frågan om vilka grupper som förekommer i dessa ärenden svarar budgetrådgivaren att hon inte kan se några mönster. Hennes klienters gemensamma nämnare är att samtliga är skuldsatta. Hon har uppfattningen att det inte är de allra fattigaste som använder sig av pantbanken då de inte har något att belåna.

Budgetrådgivaren har uppfattningen att de flesta som kommer till henne har tagit högräntelån, så även de som har varit på pantbanken. Hennes uppfattning är att de har tagit dessa lån som av olika anledningar har omvandlats till skulder (t ex efter skilsmässa, sjukdom eller arbetslöshet) och då har klienten tagit till pantbanken därefter. Lånet på pantbanken är för att klara den månads avbetalningar. Det är en nödlösning.

På frågan om pantbanken spelar med öppna kort svarar budgetrådgivaren att det tror hon alldeles säkert. De styrs av en lag och är noga kontrollerade av länsstyrelsen och måste då vara seriösa. Hon vet att de skickar ut information om att lånet ska omsättas i god tid till sina kunder. Budgetrådgivaren menar dock att kunden säkert kan känna sig besviken när de inte har möjlighet att lösa ut sitt pantsatta föremål.

Sammanfattningsvis upplever budgetrådgivaren att dem av hennes klienter som har vänt sig till pantbanken har väldigt hög betalningsmoral. De vill, men kan inte, betala sina skulder. Något oförutsägbart har hänt som har gjort att de inte kan betala sina lån. Hon har uppfattningen att de som vänder sin till pantbanken är i någon form av kris. Budgetrådgivaren kan se att pantbanken kan vara en tillfällig hjälp för dessa människor.

4.2 Enkätundersökningen

Totalt ha vi fått in 26 enkäter, samtliga skickade från Maja i D-stad. Resultatet fråga för fråga redovisas i bilaga 2. I vår redovisning kring enkäterna väljer vi att beskriva några enkäter mer ingående samt försöker dra de slutsatser vi kan utifrån det relativt låga antalet av enkäter som vi fått in.

I vår undersökning var det sex stycken som svarade att de skulle ha lånet till mat (vissa kryssade även något utöver mat). Eftersom mat var det som i SOU rapporten (1994:61) var den största gruppen väljer vi att redovisa lite mer om de människor som har kryssat detta. Två

var strax över 30 år, tre personer var strax över 40 år och en var nybliven ålderspensionär. Tre av dessa sex var ensamstående och tre hade sambo eller var gifta. Fem var födda i Sverige och hade svenskfödda föräldrar. Den enda invandraren var nyanländ, vilket skiljer sig från övriga invandrare som fyllt i enkäten. Denna person hade sju barn under 18 år i hushållet och uppgav att hushållet hade en inkomst under 5000 kr per månad. Personen var arbetslös och hade 100 000 kr i skulder (möbler och annat). Personen skulle inte bara ha pengarna till mat utan har även kryssat i hyra, övriga räkningar och kläder. Personen har pantat smycken, klockor eller ädla metaller och behöver låna över 30 000 kr.

Samtliga av dem som behövde pengarna till mat hade varit på pantbanken många gånger, den som varit där minst antal gånger uppger fyra till fem gånger. Två svarar bara "flera" och "många" gånger. Två av dem som behövde pengarna till mat uppgav att de förvärvsarbetade. Ingen av dessa hade några barn under 18 år i hushållet, en var ensamstående och hade 10 001-15 000 kr i inkomst efter skatt och den andra var gift/sambo och hushållet hade en inkomst på 25 001-30 000 kr efter skatt förra månaden. En pantsatte smycken, klockor eller föremål av ädla metaller och den andra en biljardkö. Båda ville låna under 2000 kr.

För att beskriva en helt annan pantbankskund har vi fått in två enkäter som är extrema på andra hållet. Två män, den ena 33 år den andra 46 år som till skillnad från dem som skulle ha pengarna till mat ska ha de lånade pengarna till resa och nöjen. Ingen av dessa två har skulder. I 46-åringens hushåll ingick en sambo och ett barn och tillsammans hade de en inkomst på över 60 000 kr förra månaden. Han skulle låna 3 501-10 000 kr till nöjen. 33-åringen var ensamstående utan barn med en inkomst på 20 001-25 000 kr förra månaden och skulle låna mer än 30 000 kr till att resa.

Bland de personer som fyllde i enkäterna fanns två som var under 20 år. En av dessa hade ett barn och var gift/sambo och den andra bodde med tre barn under 18 år (framgår inte om det är syskon eller egna barn). Båda har varit på pantbanken innan och ska ha lånet till bl a att resa (en har även kryssat i "kläder"). 18-åringen har inga skulder och 19-åringen har en liten (3000 kr) studieskuld. Båda var studerande och ville låna mindre än 3000 kr.

De mönster som vi sett i enkätundersökningen är t ex att de flesta hade besökt en pantbank innan. Totalt i vår undersökning hade 22 personer av de 26 svarande varit på pantbanken innan. De flesta (19 personer) hade skulder. Av de svarande var 11 personer (42 %) själva

födda utomlands eller hade föräldrar som var det. Bara en av dessa hade varit i Sverige under en kort tid (1,5 år), och de övriga hade varit i Sverige mellan 10 till 30 år. Hälften av de svarande hade barn. Nio personer förvärvsarbetade och en var egenföretagare.

När det gäller hushållens gemensamma inkomster under den föregående månaden svarade de flesta alternativet ”5 001 -10 000 kr”. Nästan 70 % hade inkomst under 20 000 kr förra månaden. Ingen svarade att de inte hade någon inkomst alls.

Alla utom tre pantsatte smycken, klockor eller föremål av ädla metaller. På frågan hur mycket personen behövde låna fick alternativet ”501-2000 kr” flest svar (åtta svar). Näst största svarsgrupp var ”upp till 500 kr” (sex svar). Detta betyder att 54 % ville låna mindre än 2001 kr. När det gällde vad lånet skulle användas till var svaren utspridda. Många hade kryssat i mer än ett svarsalternativ. Det svar som fick flest kryss var ”mat” (sex svar) Andra stora var ”Betala andra lån, helt eller delvis”, ”kläder”, ”Resa” och ”Annat”. Samtliga av dessa alternativ fick vardera fem svar.

På frågan när personen tänkt lösa ut panten svarade en person inom en vecka, 10 personer inom en månad, sju personer inom fyra månader, fem personer längre tid än fyra månader, en planerar att inte lösa ut panten och två har inte svarat. Intressant här är att nästan var femte svarande redan har planerat att de ska omsätta lånet efter fyra månader.

5. Analys

5.1 Varför vänder människor sig till pantbanken?

Utgår vi ifrån de fyra olika drivkrafterna till konsumtion som Hjort (2004) tar upp i sin avhandling kan vi säga att drivkraften att konsumera för nödvändig konsumtion blir allt bredare. Det är inte enbart de primitiva behoven som ska fyllas utan allt fler varor och tjänster ingår i denna konsumtion. En andra drivkraft som vi anser blir allt viktigare är att följa med den allmänna standardutvecklingen. Att leva i detta samhälle och inte ha samma möjligheter som andra att ta del av konsumtionen tror vi sätter en hög press på människor. Detta tror vi kan leda till att människor handlar allt mer på kredit samt lånar på pantbanker, vilket har mer än fördubblats på tio år. På detta sätt konsumeras inte bara nutida tillgångar utan även

framtida förväntade inkomster. Genom att vi binder upp våra köp på framtida förväntade inkomster kan man lättare hamna i skuldfällan vid arbetslöshet, sjukdom etc som gör att man inte klarar av att betala tillbaka de lån man tagit. Både i våra intervjuer, i SOU-rapporten samt i vår egen enkätundersökning framkommer det att många av pantbankskunderna har skulder.

Eftersom vanliga banker har stora ekonomiska fördelar jämfört med pantbanken antar vi att många av dem som vänder sig till pantbanken inte kan få sitt lån genom en vanlig bank eller andra kreditlån. Många uppfyller inte de krav som ställs, kanske p g a att de redan har skulder eller inget att sätta i säkerhet för lånet. Detta kan gälla både hög- och låginkomsttagare. En annan anledning att panta handlar säkert inte sällan om att de summor personen behöver är så små att vanliga banker inte lånar ut dem. I SOU –undersökningen och i vår egen undersökning handlar de flesta lån om summor som är under 2000 kr. Vid så små lån tror vi inte att vanliga banker är aktuellt.

Fördelen med pantbanken som kreditgivare är framförallt att kunderna inte kan bli skuldsatta. Att det skulle vara den främsta andledningen till att människor använder pantbanken är något som de intervjuade har framhållit men inget vi har sett att kunderna framhåller som det bästa. En annan fördel som finns med pantbanken i jämförelse med en vanlig bank är att lånen är snabba. Samtliga intervjuade har framhållit att pengarna ska gå till något oförutsägbart som t ex sjukskrivning eller skilsmässa. Kurt menade att kunder hade hela inkomsten planerad redan innan den hade kommit på leasingavtal och andra skulder vilket gjorde att de inte klarade den inkomstförlust som en sjukskrivning eller skilsmässa bidrog till. Är människor skuldsatta, vilket majoriteten av pantbankskunderna är klarar de en inkomstförlust sämre.

En annan anledning till varför människor går till pantbanken är att de vill konsumera framtida inkomster just nu. De vet att de kommer att få in pengar men anser att de inte kan vänta med konsumtionen. Att andelen som faktiskt hämtar ut sina panter är så hög talar för att detta är den vanligaste andledningen till att människor går till pantbanken. Pantbankernas läge i centrum både i A- och C-stad tror vi kan bidra till att impulslån är vanligare. Pantbanken är en integrerad verksamhet sida vid sida på konsumtionens arena.

Det finns en stor grupp pantbankskunder som har höga inkomster, men det som gör att det vänder sig till pantbanken är att de för stunden ska köpa något som inte inkomsterna täcker. Detta tyder på att även de med hög inkomst vill köpa något som de inte har pengar till just nu.

5.2 Pantbankens roll i den svenska välfärdsstaten

En stor del av de svarande påenkäterna i SOU rapporten 1994: 61 hade svarat att de behövde pengarna till mat. Även i vår egen undersökning var svaret ”mat” den största gruppen. Detta pekar på att människor använder pantbanken för att tillgodose sina primära behov. Behov som en välfärdsstat ska tillgodose. Hur kommer det sig då att pantbanken används för att uppfylla dessa behov? Per Ellsberger skriver, som vi tidigare nämnt, att det finns de som använder sig av pantbanken för att de inte vill försörja sig genom socialbidrag. Personen väljer pantbanken för att slippa den granskning som kommunen använder för att handlägga de selektiva bidragen.

Vi tänker oss att det finns dem som inte klarar av de krav som kommunen sätter upp. Kunderna kan ha en hög inkomst men är den uppbokad av återbetalningar av skulder och betalning av krediter på konsumtion som kommunen inte godkänner gör det att personen inte uppfyller de krav som finns för att få de selektiva bidragen. Till viss del har även kommunen rätt att begära att klienter likviderar sina tillgångar. Enligt socialtjänstlagen har personer rätt till matpengar om de står helt utan medel, dock är vår uppfattning att kommunerna är restriktiva med att ge ut sådana bidrag om klienten har inkomster som överstiger godtagbara utgifter. Vi drar slutsatsen att pantbanken träder in för konsumtion som välfärdsstaten inte subventionerar men som kanske den allmänna standardutvecklingen i samhället kräver.

Vi ser att pantbanken kan vara en hjälp för dem som inte har kreditvärde. Dessa människor kanske inte har någon annanstans att vända sig om de vill ha något utöver normen eller inte är berättigade till socialbidrag. Pantbanken blir en ett skyddsnät för de tillfällen där välfärdsstaten inte täcker den konsumtion människan valt.

För de människor som inte vill använda sig av statens skyddsnät blir pantbanken en ekonomisk hjälp utan frågor och krav. I SOU-rapporten från 1994 diskuteras att en väl fungerande välfärdsstat där medborgarna upplever att de har en social grundtrygghet minimerar de sociala nackdelarna som annars skulle kunna följa en pantbanksverksamhet. Ju mer kunderna behöver pengarna desto större utrymme för pantbankerna att ta ut höga räntor och avgifter.

Vi anser att lånen på pantbanken är dyra, men vi uppfattar att den svenska välfärdsstaten är så pass bra att pantbanken inte kan utnyttja människors primära behov. Om en människa inte har pengar samt andra tillgångar för att täcka de primära behoven förväntas den svenska välfärdsstaten att träda in som hjälp. Under våra kontakter med länsstyrelsen, budget- samt konsumentrådgivare har det inte framkommit några klagomål på pantbankens verksamheter. Tvärtom har samtliga sagt att deras uppfattning är att pantbankerna spelar med öppna kort.

5.3 Pantbanken som försörjningsalternativ (stat, marknad, familj)

Under arbetets gång har vi stött på ordet granskning vid ett flertal tillfällen. Samtliga av de intervjuade uppger att det är en av pantbankernas policy, att kunderna inte ska bli granskade. Människor vill inte utsättas för någon granskning, de vill slippa kontakt med myndigheter, banker eller kanske familjemedlemmar. Eftersom ett lån på banken är mer fördelaktigt, hjälp från familjemedlemmar ofta är räntefria samt att bidrag från myndigheter ofta inte är återbetalningsskyldiga drar vi slutsatsen att de som går till pantbanken inte uppfyller de krav som de andra försörjningsalternativen ställer.

Från de intervjuer vi utfört framkommer att de människor som lånar på pantbanken inte är de fattigaste eftersom de inte har något att panta. För dessa människor är inte pantbanken ens ett alternativ vid tillfällen då staten inte träder in. De är helt utelämnade till staten och till familjen.

I litteratur, undersökningar och intervjuer framkommer att lånen på pantbankerna ofta består av små summor. Vi tror att det vanligaste, när man är i behov av ett litet lån, är att låna av familjen. Under intervjun med Anna uppger hon dock att de flesta av hennes kunder inte har några familjemedlemmar att låna pengar av. Detta då de i vissa fall inte har några pengar men även då kunderna redan är skuldsatta hos sin familj, de har inget kreditvärde hos dem.

Nättidningen Sourze skriver att den period då pantbanksverksamheten har expanderat sammanfaller med den moderna massarbetslöshetens epok, från början av 1990-talet och framåt. Då de ekonomiska klyftorna i samhället oavbrutet vidgades (www.sourze.se). Vi anser att pantbanken därigenom är ett försörjningskomplement till välfärdsstaten på kort sikt. Kurt

menade även att i sämre ekonomiska tider var det färre människor som hämtade ut sina pantar.

Vi ser pantbankens som en marknadslösning för människor som inte vill vända sig till staten eller till familjen eller vill köpa något som inte staten eller familjen vill subventionera. Många använder även pantbanken för att kunna konsumera framtida inkomster. Vi drar slutsatsen att pantbankskunderna värderar sin konsumtion högre än kostnaderna för att pantar.

5.4 Avslutande diskussion

Syftet med vår uppsats var att ur ett kundperspektiv undersöka pantbankens roll i dagens välfärdssystem i Sverige. Syftet var även att se hur människor använder sig av lånet. Vi ville undersöka om kunderna använder pantbanken som en del i ett socialt skydds nät. Vårt kundperspektiv har inte varit helt lätt att hålla då våra primära källor till största delen består av intervjuer med pantbankspersonalen. Med den kunskapen sida vid sida om SOU-rapporten (1994:61) och vår egen enkätundersökning anser vi dock att vi har kunnat hålla någorlunda på vårt perspektiv. Vi ställde oss frågan vilken roll pantbanken har i den svenska välfärdsstaten samt dess funktion som ett försörjningsalternativ.

I våra resultat har vi sett att människor från alla inkomstklasser använder sig av pantbanken. Det som utmärker sig är dock att många behöver sitt lån till mat och övriga räkningar, utgifter som i flesta fall går att få selektiva bidrag från staten för. Många av pantbankskunderna är skuldsatta vilket kan vara en förklaring till varför statliga bidrag inte är någon lösning för dem. De skulder de har är kanske inte godkända utgifter vilket gör att de inte är berättigade till bidrag och tvingas hitta andra lösningar till sin försörjning. En möjlig orsak till varför människor går till pantbanken för att tillgodose sina primära behov kan även vara att de inte vill utsätta sig för den stigmatiserande granskningen som det kan innebära att söka bidrag.

I vår uppsats har vi även tagit upp konsumtionens betydelse när människor skuldsätter sig, handlar på kredit eller pantar. Vad är det som gör att vi i nuet måste konsumera framtidens inkomster. En anledning varför människor pantar är att de just nu anser att de måste konsumera och det går inte att vänta på inkomsten. Det kan handla om en restresa eller något annat erbjudande som kunden bedömer vara så bra att det inte går att vänta på

En tanke som vi haft är den om pantbanken som en arena för att få en inkomst som ska täcka den konsumtion vi människor gör för att kunna följa med i standardutvecklingen. Vi tror inte att samtliga av de 47 % som svarat att de skulle ha pengarna till mat i SOU-rapporten 1994:61 gick till pantbanken för att de av stigmatiserande skäl inte ville söka ekonomiskt bistånd hos kommunen. Vi anser snarare att det handlar om att många av dessa människor inte är berättigade till socialbidrag då de egentligen har en för hög inkomst. En inkomst som dock kanske är uppbokad på olika utgifter som leasingavtal och andra kreditlån.

Vi funderar då på om det bör ingå mer än primär konsumtion i de bidrag som finns att få i den statliga sfären för att människan ska kunna konsumera upp till den accepterade samhällsnivån. Kan man begära av samhällsmedborgare att de ska finansiera bidragstagarnas sekundära konsumtion? Ett exempel på en sådan diskussion är den om att en dator ska ingå i socialbidragsnormen som dryftats i Sverige under senare tid. Bidrar inte detta till att konsumtionen av prylar ökar i snabbare takt, att människor bara vill ha nyare pryttilar i en snöbollseffekt. Denna effekt upplever vi finns väldigt starkt i samhället inte minst på grund av marknadsföring, men vi anser inte att det är välfärdsstatens uppdrag att upprätthålla en sådan konsumtion.

Som ett sätt att gå vidare i den studie vi har utfört anser vi att nästa steg är en större enkätundersökning samt intervjuer med kunder på pantbanken. För att lyckas med den uppgiften krävs nog att utförarna har status i sin roll som forskare, med tanke på den vaksamma inställning som vi stött på från pantbankernas sida.

Vi tycker att det är intressant att titta på marknadens betydelse för människors fattigdom som en vinkel på socialt arbete. Det är lätt att fastna i individens olika faktorer till fattigdom. Pantbanken är uppenbarligen en arena för många människor för att få likvida medel från sina tillgångar för att tillgodose sina behov, både primära och sekundära. Pantbanken fungerar som ett marknadsbundet skyddsnät för många människor där välfärdsstaten inte täcker upp. Att ha kännedom kring för- och nackdelar med denna lösning anser vi vara en intressant kunskap i arbetet med människor under knappa förhållanden.

6. Källförteckning

Tidsskriftsartiklar

Alvesson, Matz, (2003) Beyond neopositivists, romantics, and localists: a reflexive approach to interviews in organizational research. *Academy of Management Review*. Vol 28 (1)

Beckman, Fredrik (2004) Pantbankerna kan vara räddningen efter semestern, *Nerikes Allehanda*, den 9 augusti

Carbonell-Esteller, Montserrat, (2000) Using Microcredit and Restructuring Households: Two Complementary Survival Strategies in Late Eighteenth- Century Barcelona, *International review of social history, supplement 8, volume 45*

Engdahl, Cecilia, (2004) Högsäsong för pantbankerna, *Västerbottens-Kuriren*, den 5 augusti

Körberg Ingvar, (1995) Pantbankerna började som välgörenhet, *Populär Historia, nr 5*

Shamiram Demir, (2003) Pantbankerna kan rädda julen, *Svenska Dagbladet*, den 22 november

Officiella tryck

SOU 1994:61 *Pantbankernas kreditgivning*, Stockholm, Fritzes

SOU 2001: 57 *Välfärdens finansiering och fördelning*, Stockholm, Fritzes

Böcker

Ellsberger, Per (2004) *Pantlån, Om ränta och värdepappersrättsliga konflikter i pantbankernas kreditgivning*, Stockholm, Jure Förlag AB

Hjort, Torbjörn (2004) *Nödvändighetens pris Konsumtion och knapphet bland barnfamiljer*, Lund, Lunds Universitet Socialhögskolan

Repstad, Pål (1999) *Närhet och distans, Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen*, Lund, Studentlitteratur

Svensson, Per-Gunnar & Starrin Bengt (red) (1996) *Kvalitativa studier i teori och praktik*,
Lund, Studentlitteratur

Thurén, Torsten (2000) *Källkritik*, Falköping, Almqvist & Wiksell

Internet

Nättidningen Sourze - <http://www.sourze.se/default.asp?itemId=10413275>

Svensk Pantbanksförening - www.pantbankerna.com

Svensk Pantbelåning - <http://www.svpant.se/fragaoss-fraga.cgi?id=336>

Övriga källor

Pantbankslagen (1995:1000)

Pantnytt, en liten tidning från svensk pantbelåning, jubileumsnumret 120 år, våren 2004

Pressinformation, AB Svensk Pantbelåning, September 2004

Intervjuer (fiktiva namn)

Anna , (ägare av pantbanken i C-stad), Bandinspelad intervju den 8 december 2004

Budgetrådgivare (i A-stad), Bandinspelad intervju den 25 november 2004

Johan, (ägare av pantbanken i B-stad), Bandinspelad intervju den 29 november 2004

Kurt (kontorschef på pantbank i A-stad), Bandinspelad intervju den 26 november 2004

Bilaga 1

Hej!

Vi heter Helena och Lotta och läser på Lunds Universitet. Vi skriver vårt examensarbete om Pantbanken och dess betydelse ur ett socialpolitiskt perspektiv. Syftet med arbetet är bland annat att se vilken betydelse pantbanken har när det gäller konsumtion, för de människor som vänder sig dit. För att kunna göra detta arbete möjligt, behöver vi Din hjälp genom att Du fyller i följande enkätfrågor.

- 1. Fyll i formuläret.**
- 2. Lägg det i kuvertet**
- 3. Lämna det i någon av kassorna.**
- 4. Ditt formulär är anonymt.**

Vi är mycket tacksamma för Din hjälp!

Ha en bra dag!

Helena och Lotta

Enkätundersökning om pantbanken

- 1. Är du man eller kvinna**
- 2. Hur gammal är du?år**
- 3. Är du och dina föräldrar födda i Sverige?**
 ja
 nej
- 4. Är du gift/sambo eller ensamstående**
- 5. Finns det barn under 18 år i hushållet? Om ja, hur många?**
 ja, antal barn, nej
- 6. Vad har du för sysselsättning?**
Förvärvsarbetande
Studerade
Egenföretagare
Pensionär

- Sjukskriven/förtidspensionär
- Arbetslös
- Annat,.....

7. Hur stor var din sammanlagda månadsinkomst förra månaden efter skatt?
(Total inkomst inkl bidrag, a-kassa, pension, sjukpenning osv)

- Ingen inkomst
- 5 000 kr
- 5 001-10 000 kr
- 10 001-15 000 kr
- 15 001-20 000 kr
- 20 001-25 000 kr
- 25 001-

8. Har du skulder? Nej Ja , och i så fall hur mycket (cirka)?kr

9. Vad avser dina skulder huvudsakligen?

- Hus
- Bil
- Studier
- Möbler
- Annat,.....

10. Har du tidigare lånat på någon pantbank?

- ja Hur många gånger? gånger
- nej

11. Vilken typ av föremål lämnade du in för belåning? (Eller tänker du lämna?)

- Smycken, klockor föremål av ädla metaller
- Tv, video, dvd, dator, tv-spel, stereo, mobiltelefon eller kamera
- Tavla, skulptur eller kristall
- Värdepapper (aktier, obligationer etc)
- Annat,.....

12. Hur mycket behöver du låna?

- Upp till 500 kr
- 501- 2 000 kr
- 2 001-3 500 kr
- 3 501-10 000 kr
- 10 001-30 000 kr
- Mer än 30 000 kr

13. Vad ska lånet huvudsakligen användas till?

- Betala andra lån, helt eller delvis**
- Till räntor eller leasingavtal**
- Hyra**
- Övriga räkningar (el, tele, vatten etc)**
- Mat**
- Kläder**
- Resa**
- Julaccessoarer (klappar, mat, pynt etc)**
- Annat,.....**

14. När tror du att du kan lösa in panten?

- Inom en vecka**
- Inom månad**
- Inom fyra månader**
- Längre tid än fyra månader**
- Planerar inte lösa in den**

Tack för din medverkan!

Bilaga 2

Redovisning av svaren på enkätundersökning om pantbanken

15. 11 man 15 kvinna

16. Hur gammal är du? Medelålder 39 år (medianen 40 år)

17. Är du och dina föräldrar födda i Sverige? Om nej, hur länge har du och dina föräldrar bott i Sverige?

15 ja

11 nej

18. Är du gift/sambo 11 personer eller ensamstående 15 personer

19. Finns det barn under 18 år i hushållet? Om ja, hur många?

13 ja, antal barn, 12 nej 1 inget svar

20. Vad har du för sysselsättning?

9 Förvärvsarbetande

5 Studerade

1 Egenföretagare

1 Pensionär

5 Sjukskriven/förtidspensionär

2 Arbetslös

3 Annat,.....

21. Hur stor var ditt hushålls sammanlagda månadsinkomst förra månaden efter skatt? (Total inkomst inkl bidrag, a-kassa, pension, sjukpenning osv)

☐ Ingen inkomst	1 30 001-35 000 kr
3 -5 000 kr	☐ 35 001- 40 000 kr
6 5 001-10 000 kr	1 40 001- 45 000 kr
5 10 001-15 000 kr	☐ 45 001- 50 000 kr
4 15 001-20 000 kr	☐ 50 001- 55 000 kr
2 20 001-25 000 kr	☐ 55 001- 60 000 kr
2 25 001-30 000 kr	1 60 001 kr –

På en enkät är både ”5 001-10 000 kr” och ” 10 001-15 000 kr” i kryssat

22. Har du skulder? Nej 7 Ja 19 ,

Hur mycket (cirka)? 5 personer har inte fyllt i här. Av de som svart är medlet på skulden 115 000 kr och medianen 100 000 kr.

23. Vad avser dina skulder huvudsakligen? (Flera har kryssat mer än ett alternativ)

2 Hus/bostadsrätt

3 Bil

4 Studier
4 Möbler
11 Annat
1 ej svarat

24. Har du tidigare lånat på någon pantbank?

22 ja
4 nej

25. Vilken typ av föremål lämnade du in för belåning? (Eller tänker du lämna?)

23 Smycken, klockor föremål av ädla metaller

Tv, video, dvd, dator, tv-spel, stereo, mobiltelefon eller kamera

Tavla, skulptur eller kristall

Värdepapper (aktier, obligationer etc)

3 Annat,.....

26. Hur mycket behöver du låna?

6 Upp till 500 kr

8 501- 2 000 kr

4 2 001-3 500 kr

4 3 501-10 000 kr

2 10 001-30 000 kr

2 Mer än 30 000 kr

27. Vad ska lånet huvudsakligen användas till? (Flera har kryssat mer än ett alternativ)

5 Betala andra lån, helt eller delvis

Till räntor eller leasingavtal

2 Hyra

4 Övriga räkningar (el, tele, vatten etc)

6 Mat

5 Kläder

5 Resa

3 Julaccessoarer (klappar, mat, pynt etc)

5 Annat,.....

28. När tror du att du kan lösa in panten?

1 Inom en vecka

10 Inom månad

7 Inom fyra månader

5 Längre tid än fyra månader

1 Planerar inte lösa in den

2 ej svarat

Bilaga 3

Intervjumall till personal på pantbanken

Frågorna ska ses som en utgångspunkt för intervjun.

- 1. Hur länge har du arbetet på pantbanken?**
- 2. Vilken position har du på din arbetsplats?**
- 3. Beskriv din arbetsplats som verksamhet (organisation, huvudkontor, antal anställda etc)?**
- 4. Beskriv hur det går till att låna på pantbanken?**
- 5. Organisation kring försäljning/auktion?**
- 6. Vad pantsätts oftast?**
- 7. Hur hanterar pantbanken misstanke om stöldgods?**
- 8. Hur mycket är lånen på oftast (medellån)? Är det oftare det belånas på väldigt små summor (mindre än 500 kr) än väldigt stora (över 30 000 kr)?**
- 9. Hur vanligt är det att den pantsatta saken inte löses ut?**
- 10. Är det vanligt att kunder kommer igen till pantbanken?**
- 11. Er uppfattning kring kundernas ålder? kön? etnicitet?**
- 12. Kan ni se någon grupp som oftare än andra inte hämtar ut sina pantar?**
- 13. Kan ni säga att ni ser olikhet i vad olika grupper pantar?**
- 14. Har du någon uppfattning om kundernas ekonomiska status?**

Bilaga 4

Intervjumall till budgetrådgivningen

Frågorna ska ses som en utgångspunkt för intervjun.

- 1. Hur ofta kommer du i kontakt med klienter som varit i kontakt med pantbanken?**
- 2. Beskriv ett typiskt sådant ärende?**
- 3. Kan du se något mönster om vilka grupper som förekommer i dessa ärenden? Barnfamiljer? Invandrare? Skuldsatta? Ålder? Försörjning?**
- 4. Är det vanligt att dessa klienter även har andra "högräntelån"?**
- 5. Varför tror du att dessa klienter använder sig av pantbanken?**
- 6. Upplever du att pantbanken spelar med schysta kort?**
- 7. Vad kan du se för fördelar och nackdelar för dina klienter att använda sig av pantbanken?**